

## TESLİS DEĞİL TEVHİD, ÜÇ DEĞİL TEK İLÂHÎ DİN

Arif YILDIRIM (\*)

### Özet

Kurtuluş Teslis'te değil, tevhidedir ve semâvî din, üç değil, tektir. Hz. Muhammed'in peygamberliğini duyanların O'na uyması zorunludur. Bütün peygamberler, Hz. Muhammed'in nübüvvetini haber vermişlerdir. Bir eşittir üç veya üç eşittir bir denklemini yanlış; buna rağmen halâ bu yanlışta ısrar edilmektedir. İlkeleri, siyasî otoritenin güdümündeki Konsillerce belirlenen bir dinin 'semavî olma' iddiasında bulunmaya hakkı yoktur. Ulûhiyet inancında, İhlâs sûresi ölçü olarak alınmalıdır. Müslümanları putperestlikle itham etmek bir demagojidir. Teslis'i üç ilâhî sıfatla yorumlamak bir aldatmacadır. Yaratıcı ve yönetici anlamındaki 'Rab' kelimesi, baba anlamındaki 'ab/eb' kelimesi ile karıştırılarak hataya düşülmüştür.

**Anahtar Kelimeler:** Tevhid, Teslis, Ulûhiyet, Semavî Din, Rab.

### Not Trinity, But Unity; Not Three, But Only One Holy Religion

#### Abstract

Salvation lies not in the Trinity but in the unity of God and also there are not three but only one holy religion. Those who hear about the prophethood of Muhammad (peace be upon him) have to obey him. All prophets gave messages about his prophethood. The equation that one equals to three or three equals to one is wrong; still this error is being insisted upon. A religion of which principles were determined by Councils ruled by political authorities cannot claim to be 'holy'. In the belief of Divinity, Surah al-Ihlas should be the criterion. Charging Muslims with paganism is a kind of demagogy. Explaining trinity with three holy features is a deception. The word 'Rab' meaning the creator and ruler, has been confused with the word 'ab/eb' meaning father thus ending in an error.

**Key Words:** Unity of God, Trinity, Divinity, Holy Religion, Rab.

\*) Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kelâm Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

## Giriş

Kur'ân-ı Kerim'e göre, *Allah katında tek din İslâm*'dır. Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberler aynı dini tebliğ etmişlerdir. Ancak, kimi çevrelerce nübüvvet inancının parçalanmasına müsamaha ile bakılmakta ve *gerçek ilâhî dinin üç ve hatta daha fazla olduğu* ifadesi yaygınlaştırılmak istenmektedir. Kur'ân-ı Kerim, Kitap Ehli'nin Hz. Muhammed'in peygamberliğini bile bile inkâr ettiklerini bildirmektedir<sup>1</sup>. Bu itibarla onların küfrü, *inadî* kabilindendir. Asıl Kitap Ehli, yalnız bir kısım peygamberlere ve kitaplarına inanmayanlardır. O nedenle, bunlar, İslâm'a en yakın bir mevkide sayılan gayr-i Müslimlerdir. Ancak, Kitap Ehli'nden olduğunu iddia edenler Allah'ın birliğini bir şekilde inkâr ederlerse, *müşrik* olan Kitap Ehli durumuna gelirler ve İslâm'dan daha da uzaklaşmış sayılırlar. Hz. Muhammed'in yalnız Araplar'a gönderildiğini iddia eden eski Yahudî mezheplerinden *İseviyye* ve O'nun yalnız Yahudîler dışında kalan milletlere gönderildiğini iddia eden *Müşkâniyye* (*Şarkâniyye*?) dahi *-Haricilik*'in *İbâdiyye* koluna bağlı *Yezîdiyye* fırkasının öncüsü Yezid b. Üneyse dışında kalan- bütün İslâm mensuplarınca Müslüman sayılmamakta<sup>2</sup>, bununla birlikte, onların İslâm'a diğer Yahudîlerden çok daha yakın oldukları konusunda görüş birliği bulunmaktadır.

### 1) Hz. Muhammed'in Nübüvvetini Duyanların O'na Uyma Zorunluluğu Vardır

İman, *icmâlî* ve *tafsilî* kısımlarına ayrılır. Bu iki iman şekli birbirinden kopuk değildir. İcmâlî imanın bir nev'i de Allah'a ve Ahiret'e iman şeklindedir. Hakikî ve mükemmel tevhid ancak peygamberler öğretir. Âhiret de sem'iyattan, yâni, peygamberden işitmeye bağlı hususlardandır. İmanın bu iki ilkesinin en mükemmel ifadesini Kur'ân'dan başkasında göremiyoruz. O halde, hakikî tevhid ile Âhiret inancını Kur'ân'dan bağımsız olarak ele almak bile dini bölmek, üç veya daha çok sayıda İlâhî dinden söz etmek demektir. İcmâlî imanın Allah'a ve Âhiret'e inanmak şeklinde olanını başlıca, "*Şüphesiz iman etmişlerden, Yahudî olanlardan, Hristiyanlardan ve Sabîîlerden Allah'a ve Ahiret gününe hakkıyla inanıp iyi işler yapanlar için, onların Rabbi katında mükâfatları vardır. Onlar hakkında bir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir*"<sup>3</sup> meâlindeki iki Kur'ân âyetinde görmekteyiz. Bu âyetler, başından beri bir takım tartışmalara ve hatta istismarlara konu edilmiştir.

Kimisi, bu âyetlerin zâhir mânalarına bakıp mezkûr dinlere mensûp olanların, Allah'a ve Âhiret'e inanmaları ve iyi işler yapmaları durumunda kurtulacaklarını savunmuştur. Bu görüşü tercih eden Süleyman Ateş, tercih sebeplerine dair özetle şunları söylemektedir: Âyet, mutlakdır. Kur'ân'ın tanımladığı biçimde Allah'a ve Âhiret'e inanan herkesin kurtulacağını bildirmektedir. Âl-i İmran 113-115. âyetleri de bunu ifade, el-Mâide 69. âyeti bunu tekrar etmektedir. *Bu mükerrer âyetlerin neshedilmiş olduğu* sözü

1) el-Bakara (2), 146-147.

2) el-Bağdadî, Abdülkahir b. Tahir b. Muhammed, *el-Fark beyne'l-Fırak*, (Muhammed Muhyiddin Abdülhamid tahkiki), Beyrut, tsz., s. 279-280.

3) el-Bakara (2), 62; el-Mâide (5), 69.

doğru olamaz; çünkü âyet emir değil, haberdir ve haberlerde nesih, Allah'a yalan isnad etmeyi gerektireceğinden caiz değildir<sup>4</sup>.

Ancak, bu iddia, Kur'an'ın bütününe bakıldığı zaman, tutarlı görünmemektedir, çünkü;

a) Sözü geçen âyetlerde ilk olarak “*şüphesiz ki inananlar...*” denilmek sûretiyle mü'minler zikredilmektedir. Mü'minlerin imanı ise el-Bakara sûresinin 285. âyetinde daha ayrıntılı olarak verilmiştir. Buna göre peygamberin ve mü'minlerin imanı; *Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inanmak ve iman konusunda peygamberlerinden hiçbirisi arasında fark gözetmemek*, şeklindedir. Halbuki, adları geçen dinlerin mensupları, peygamberlerin ve ilâhî kitapların bir kısmına inanıp bir kısmına inanmamışlardır. İşte yukarıdaki âyetler, bu dinlerin mensuplarının kurtulabilmeleri için, onların mü'minler gibi, bütün peygamberlere ve bütün ilâhî kitaplara inanmalarının şart olduğunu bildirmek içindir.

b) Allah'a iman, ancak O'nun gönderdiği bütün peygamberlere ve bütün kitaplara inanmakla gerçekleşir. Peygamberler ve semavî kitaplar bir bütündür. Bu itibarla, Kitab Ehli'nin bir yandan Allah'a inandıklarını, diğer yandan ise inandıkları peygamberler ve bu peygamberlerin kitapları gibi, Allah'ı anlatan diğer bir kısım peygamberlere ve kitaplarına inanmadıklarını söylemeleri, inançlarını bozmaktadır ve dolayısıyla gerçek anlamda Allah inancı ortadan kalkmaktadır.

c) Yukarıdaki âyetlerde, kurtuluşun bir şartı olarak, sâlih âmellerde/iyi iş ve davranışlarda bulunmak da zikredilmektedir. Bir kısım peygamberleri ve kitapları inkâr etmek, sâlih âmellerden olmayacağına göre, adı geçen dinlerin mensûplarının, inançlarını bölmeleri ile birlikte, kurtulabileceklerini düşünmek yanlış olur.

d) Bir yoruma göre, âyette takdim ve te'hir vardır; bu bakımdan “*Yahudîlerden, Hristiyanlardan ve Sabîîlerden kim mü'minler gibi Allah'a ve Ahiret gününe inanır ve sâlih âmeller işlerse...*” şeklinde bir mâna söz konusudur. Bu mânaya göre, kurtuluş için ortak payda, adı geçen dinlerin mensûplarının imanı değil, Hz. Muhammed'e inananların imanıdır<sup>5</sup>.

Esasen mü'minler, Yahudîler, Hristiyanlar ve Sabîîler bir şekilde nübüvvet inancına sahiptirler. Peygamberlerin bildirdikleri İcmâlî iman esasları ise, önce Allah'a ve Âhiret'e inanmak, daha sonra da bu inanca uygun iş ve davranışlarda bulunmaktır. Bu iman ve amel ilkelerinin mahiyetinin hakkıyla bilinmesi, peygamberlerin tebliğine, bu tebliğ de meleğin Allah'tan kitap indirmesine bağlıdır; dolayısıyla Allah'ın, Âhiret'in, iyi iş ve davranışların gerçek olarak bilinmesi ve bunlara inanılması, diğer iman esaslarını da bİLİP kabul etmekten ayrı olamaz. Bu da gösteriyor ki, geçen âyetlerde *icmâlî iman* söz konusudur. İcmâlî imanın, tafsîlî imanın bir özeti olduğu ve ondan ayrı düşünülemeyeceği açıktır.

4) krş. Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İst., 1988, c. I, s. 175.

5) el-Mâtürîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, (Dr. Muhammed Mustafa Zürrahmân tahkiki), Bağdat, 1983, I, 158-159.

Dikkatten uzak tutulmaması gereken bir nokta da *Ahiret'te kurtuluş için, üç hususun yeterli olacağı* yorumunun, Kur'an'dan kaynaklanma iddiasında olmasıdır. Kur'an kendi kendisiyle çelişmez. Kur'an'a dayandırılacak bir hükmün, Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde ele alınmak mecburiyeti vardır. Diğer yandan, hissî hükümlerde olduğu gibi, aklı hükümlerde, meselâ Allah'ın birliği ve diğer iman esaslarında, haberlerde, Allah'ın isimlerinde, Allah'a medih ve senâ konusunda ve sâlih amellerin aslında da nesih mümkün değildir<sup>6</sup>. Bazı *Rafizî* fırkalarının *haberlerde neshin câiz olduğu* görüşü, umumiyetle İslam fırkaları tarafından reddedildiği gibi, diğer bir kısım *Rafizî* fırkalarınınca dahi reddedilmektedir<sup>7</sup>. Aksi halde Kur'an'ın kendi kendisini tezip etmesi söz konusu olur. Ayrıca, Ebû Ali el-Cübbâî (ö.303/916), bir varsayım olarak, *iman ve ibâdetlerin kaldırılmasını aklen mümkün görürse* de, Mûtezile'nin ekserisi bu yoruma katılmamaktadır<sup>8</sup>. Şu halde bahsi geçen âyetler, Kur'an'a ve onu tebliğ eden Hz. Muhammed'e inanma gerekliliğini beraberlerinde taşımaktadır. Kur'an'a ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanmanın, öbür iman esaslarına da inanmayı gerektirdiğini söylemek ise ayan olanı beyan olur. Öyle olunca, söz konusu âyetlerin, *tafsilî iman*ın bir özeti olan *icmâlî iman*ın bir çeşidini açıklayıcı olmaktan başka bir mânaya ihtimalleri kalmıyor.

Aynı âyetler, dinin, pratik unsuru olarak içerdiği sâlih amel konusunda Hz. Muhammed'in ölçü alınacağına da delâlet etmektedir. "*Allah'ı ve Ahiret'i umanlar için Allah'ın Resûlü'nde/Hz. Muhammed'de güzel örnek vardır*"<sup>9</sup> meâlindeki âyet bu delâleti sarâhata kavuşturmakta; "*İbrahim ne Yahudî ne de Hristiyan'dı, lâkin şirke karşı çıkan bir Müslümandı. İbrahim'e (O'nu temsile) en lâyık olan, ona uyanlar, şu peygamber ve Müslümanlardır*"<sup>10</sup> meâlindeki âyetler ise Hz. İbrahim'i nihaî ve mükemmel olarak temsil hakkının Hz. Muhammed'e intikal ettiğini vurgulayarak bu konudaki tartışmalara son noktayı koymaktadır. Hz. Muhammed'e her fırsatta hakaret etmeyi, saldırmayı ve sövmeyi mârifet sayan ve bu davranışları ile herhangi bir dinin mensûbu olmanın gerektirdiği asgarî nezâket kurallarına uymak şöyle dursun, en bayağı bir insanın bile irtikâptan hicâp duyacağı seviyesizlikleri sergilemekten çekinmeyen bir kısım oryantalistlere rağmen, yedinci yüzyılın Hristiyan entelektüellerinden Sebeos, İslâm'ın İbrahîmî kökenlerini kabul eder ve Hz. Muhammed'in peygamber olarak getirdiği yazılarda belirli bir hakikat bulunduğunu görmenin eşiğine kadar gelir<sup>11</sup>.

*Sâlih amelde ölçü alınmaya elverişli olan; meçhûl, mensûh veya zor karşılanan ilkelere değil, tam aksine, yani bilinen, değiştirilme ihtimâli bulunmayan ve kolay olan ilkelere uymaktır.* Bu itibarla da el-Bakara ve el-Mâide sûrelerindeki mezkûr âyetler, iman-

6) el-Eş'arî, Ebu'l Hasan Ali b. İsmail, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, (Hellmut Ritter tahkiki), Wiesbaden, 1400/1980, s. 611; Sadrü's-Serîa, Ubeydullah b. Mes'ûd, *et-Tavzih Şerhu't-Tenkîh*, (et-Taftazânî'nin et-Telvîh hâşiyesi ile birarada), İst, 1282, II, 434-435; Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İst, 1971, III, s. 1745.

7) el-Eş'arî, *a.g.e.*, s. 53.

8) el-Eş'arî, *a.g.e.*, s. 248-249.

9) el-Ahzâb (33), 21.

10) Âl-i İmrân (3), 67-68.

11) Thierry Hentsch, *Hayalî Doğu*, Çev. Aysel Bora, İst., 1996, s. 250; krş. Özafşar, Mehmet Emin, *Oryantalist Yaklaşımına İtirazlar*, Ankara, 1999, s. 11 ve devamı.

da ıskonto yapmak için değil, geçmiş ümmetlerin kurtuluşunun asgarî şartının da tafsîlî imanın bir özeti olan icmâlî iman olduğunu beyan etmek içindir.

*Sabiîlik, Mecûsîlik* ve hatta *Yahudîlik* ve *Hristiyanlık* gibi dinlerin sistemleri net bir şekilde günümüze kadar intikâl edememiştir. Öyleyse, günümüz insanların örnek alacağı ortak-özellikli sâlih amel biçimleri nasıl belirlenip uygulanabilecektir? Bu kaotik durumdan kurtulmak için, bir diğer ihtimâl olarak, mezkûr âyetlerin, -birçok yorumcunun ifadesinde de geçtiği üzere- adları geçen din mensuplarının, Hz. Muhammed'in gelişinden önceki dönemlerde kendi peygamberlerince tebliğ edilen tafsîlî dinî sistemin icmâlen ifade edilen ilkelerinden sorumlu olduklarını anlatmak için geldiğini; yoksa diğer âyetlerden farklı olarak, iman esaslarında bir ıskonto içermediğini söylemek mümkündür. Buna göre her topluluk, âyette icmâlen anlatılan müşterek iman ve farklı ritüellerden sorumludur. Böylece İslâm, her bir peygamberin zamanındaki din olmaktadır<sup>12</sup>. Şu durumda, Hz. Muhammed'in peygamberlik dilimine giren insanların Kur'ân'ın ibâdet ve ahlâk ilkelerini bırakarak, mahiyetleri belirsiz tarihî ibâdet ve ahlâk sistemlerine göre davranmaları söz konusu değildir. Bunun gibi, tarihî dinlerin mensuplarını, zaman dilimine girmedikleri Hz. Muhammed'in din sistemine göre yargılamak da ilâhî adâlete uymaz. Nitekim tefsirciler; bahsimize konu olan iki âyetle ilgili açıklamalarda bulunurken, bu âyetlerin, *geçmişteki Yahudî, Hristiyan, Sabîî ve Mecûsî gibi muhtelif adlarla anılan inanç guruplarının durumunun ne olacağının sorulması üzerine, herbirinin, zaman dilimine girdiği peygamberin tebliğ ettiği müşterek iman ve kısmen farklı olabilecek ibadet ve ahlâk ilkelerine göre değerlendirileceğini bildirmek üzere indirilmiş olduğu* yolunda rivayetlerin bulunduğunu söylemişlerdir<sup>13</sup>.

## 2) Bütün Peygamberler Hz. Muhammed'in Nübüvvetini Haber Vermişlerdir

Hz. Adem'den itibaren, bütün peygamberler ve özellikle Hz. Musa ve Hz. İsa, tebliğ ettikleri iman ve temel ibâdet ve ahlâk ilkelerinin, kısaca İslâm dininin değişmezliğini tescil etmek ve kemâlin son derecesine ulaştırmak üzere, Hz. Muhammed'in peygamberliğini müjdelemişlerdir. Hz. İsa, kendisinden sonra gelecek ve adı *Ahmed* olacak olan bir peygamberi müjdeleyici olarak İsrailoğulları'na gönderilmiş bir peygamber olduğunu söylemiştir<sup>14</sup>. Hz. Muhammed'in peygamberliği, Ehl-i kitab tarafından, İncil'de olduğu gibi, Tevrat'ta da yazılı bulunmuştur<sup>15</sup>. Demek ki, Hz. Musa ve Hz. İsa Allah'ın kendilerine vahyetmesi ile Hz. Muhammed'in peygamberliğini müjdelemişlerdir<sup>16</sup>. Bugün Yahudîlerin elinde bulunan Tevrat'ın, Hz. Musa'ya indirilen Tevrat'ın aynı, Hristiyanların elinde bulunan İncil'in de Hz. İsa'ya indirilen İncil'in aynı olmadığı, her iki kitapta da

12) Krş. İbn Teymiyye, *İktizâu's-Sırâtı'l-Müstakîm Muhâlefete-Ashabi'l-Cehim* (Muhammed Hâmid tahkiki), el-Kâhire, 1366/1950, s. 455.

13) Krş. el-Vahidî, Ebû'l Hasan Ali b. Ahmet, *Esbâbu'n-Nuzûl*, Mısır, 1967, s. 13-14; el-Hâzin, Alâuddin Ali b. Muhammed, *Lübabü'r-Te'vil*, (*Mecmau'r-Tefasir* içinde), I, 135-136.

14) es-Saff (61), 6.

15) el-Ârâf (7), 157.

16) eş-Şehrîstânî, Muhammed b. Abdülkerîm, *el-Milel*, (Muhammed Seyyid Geylanî tahkiki), Mısır, 1967, I, 209.

birçok tahrifatın yapıldığı Müslümanlar nazarında umumiyetle kesin bir kanaattir. İbn Haldun(733-808/1334-1406)'un Tevrat'ın tahrif edilmediği yolundaki iddiası<sup>17</sup>, *bir kısım Tevrat âyetlerinin değişmeden Hz. Peygamber'in gönderildiği zamana kadar geldiğini* ifade eden âyet ve hadislerle dayanmaktadır. Bu âyet ve hadisleri Tevrat'ın bütününe teşmil etmek, âyetler arasında çelişkiyi gerektirecek derecede bir yanlış anlamadan kaynaklanmaktadır. Bunun belgelerini burada zikretmeye makalemizin hacmi müsait değildir; ilgili yerlerde bu konu ayrıntılı olarak ortaya konmuş bulunduğundan, tekrarına gerek görmüyoruz<sup>18</sup>. Şu halde, Tevrat'ın ve İncil'in bir kısım âyetleri, ya aynen veya meâl olarak Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilişi sırasında elde bulunmaktaydı. Elleri Kur'ân gibi, Fatiha sûresinin "*Elhamdü...*" kelimesinden *en-Nâs* sûresinin "*en-Nâs*" kelimesine kadar bütün sûre ve âyetlerinin Allah'tan olduğu yüzde yüz bir kesinlikle sabit olmuş mukaddes bir kitap bulunan Müslümanların, peygamberlerine inanmaları için, sıhhati mevsuk olmayan/muharref Tevrat ve İncil'e başvurmaya hiç mi hiç ihtiyaçları yoktur. Böyle bir ihtiyaç; zaman zaman Kur'ân'ın, işlerine gelen bir kısım âyetleriyle istidlâlde bulunurken, işlerine gelmeyen Kur'ân âyetlerine ve Hz. Muhammed'e olmadık hakaretleri yapmaktan da çekinmeyen Yahudî ve Hristiyan din adamlarının demagogilerine karşı, gerçekleri ortaya koyma mülâhazasıyla. Hemen belirtelim ki, Müslümanların durumu Yahudî ve Hristiyanlarınkinden çok farklıdır. Müslümanlar, gerçek Tevrat'a ve İncil'e ve bunları tebliğ eden peygamberlere inanırken, Yahudî ve Hristiyanlar, Kur'ân'a ve Hz. Muhammed'e hem inanmamakta, hem de işlerine gelen Kur'ân âyetlerini maksatlarına delil göstererek istismar etmekte ve böylece çelişkiye düşmektedirler. Müslümanlar istismarcı değildir; Kur'ân'ın ve orijinal Tevrat ve İncil'in aynı kaynaktan geldiğini ve aralarında çelişki bulunmaması gerektiğini ve bu gerçek Tevrat ve İncil'in günümüze kadar gelebilmiş bir kısım âyetlerinin Hz. Muhammed'in nübüvvetini bildirdiğini ortaya koymak istemektedirler. Oysa eldeki Tevrat ve İnciller bir taraftan Hz. Muhammed'in peygamberliğine işaret eden âyetlerle, diğer taraftan başka konulara dair ifadelerle kendi içlerinde çelişen beyanlarla doludur. Hal böyle iken, Yahudî ve özellikle Hristiyan din adamları, kendi kitaplarının durumunu görmezlikten gelerek, Kur'ân'da çelişkiden söz edebilmektedirler. Bununla birlikte, adı geçen iki din mensuplarından, az da olsa, art düşünceli olmayan bazı din adamları, Kur'ân'da çelişik gibi görünen bir kısım âyetlerin bulunduğunu zannederek İslâm alimlerinden bunun izağını yapmalarını istemektedirler. İşte İslâm alimlerinin konu ile ilgili açıklamaları, bu gibilerin meraklarını gidermek ve işin iç yüzünü bilmeyenlerin aldatılmasını önlemek için, gerçekleri mümkün olduğu kadar ortaya koymak gayretine yöneliktir.

Hz. Muhammed'in gönderilişi sırasında O'nun peygamberliğine açıkça delâlet eden âyetler, bugün elde bulunan Tevrat ve İnciller'de aynen mevcut değildir. Bugünkü Tev-

17) İbn Haldun, Abdurrahman, *Miftahu'l-Iber*, Çev. Suphi Bey, İst. 1276, Kitab: 2, I, 10.

18) bkz. İbn Hazm, Ali b. Ahmed, *el-Fisal*, Mısır, 1317, I, 116, 180 ve devamı; el-Mayorakî, (Mallorca) Ebu Muhammed Abdullah b. Abdillâh et-Tercuman, *Tuhfetü'l-Erib*, Beyrut, 1408/1988, s. 153-278; el-Uşşalimî, el-Hibru'l-Âzam, İsrail b. Şmuil, *er-Risaletü's-Seb'iyye*, Beyrut, 1410/1989, s. 16-23 ve devamı; Muhammed Ali el-Bar, *Allahu ve'l-Enbiyâu fi'l-Tevrati ve'l-Ahdi'l-Kadim (Ebâtülü'l-Tevrati ve'l-Ahdi'l-Kadim)*, Beyrut, 1410/1990, I-II; Rahmetullah Efendi, *İzhârü'l-Hakk Tercümesi*, Çev. Ömer Fehmi Efendi-Nüzhet Efendi, İst., 1972.

rat ve İnciller'de aynen mevcut olmayan o âyetlerde, Hz. İsmail'in soyundan bir peygamberin geleceği ve bir kanun getireceği anlatılıyordu. Hz. Muhammed'in peygamberliğini açıkça bildiren bu âyetler, Yahudiler ve Hristiyanlar tarafından ya tahrif edilmiş veya kasden yanlış tefsir ve te'vil edilmiştir. Kur'an-ı Kerim -biraz sonra değineceğimiz gibi- bu hususu açıkça belirtmektedir<sup>19</sup>. Fakat her şeye rağmen, bugün elde mevcut olan Tevrat ve İncillerde dahi Hz. Muhammed'in peygamberliğine işaret eden bazı beyanların bulunduğu görülmektedir.

Bununla ilgili olarak, Tevrat'tan bazı örnekler: "*Ve İsmail'e gelince, seni işittim. İşte O'nu mübarek kıldım ve O'nu semereli edeceğim ve O'nu ziyadesiyle çoğaltacağım. On iki beyin babası olacak ve O'nu büyük millet edeceğim*"<sup>20</sup>, "*Rabb'in meleği Hacer'e dedi: Senin zürriyetini çoğalttıkça çoğaltacağım ve çokluğundan sayılmayacaktır*"<sup>21</sup>, "*Ve Cariye(Hacer)'nin oğlunu da bir millet edeceğim. Çünkü o senin zürriyetindir*"<sup>22</sup>, "*Ve Allah'ın meleği göklerden Hacer'e çağırıp kendisine dedi: Korkma... Kalk, çocuğunu kaldır ve onu tut, çünkü O'nu büyük millet yapacağım...*"<sup>23</sup>, "*Çocuk büyüdü ve baran/faran çölünde oturdu*"<sup>24</sup>, "*O bütün kardeşlerinin karşısında yerleşti*"<sup>25</sup>. Bu ifadeler, İslâm alimlerince Hz. İsmail'in soyundan gelecek olan bir peygambere işaret olarak değerlendirilmekte ve bu peygamberin, Hz. Muhammed'den başkası olamayacağı belirtilmektedir. Bu arada değinmeden geçmemiz uygun olmayan dikkat çekici bir husus da, Tevrat tercümelerinin hâla değişmeye devam etmekte olduğudur. Meselâ, 1834 tarihinde Londra'da basılan Tevrat'ın 'Tekvin' bölümündeki âyet meâlleri, bugün elde mevcut olan Tevrat meâlleri ile bazı farklılıklar göstermektedir. Örnek olarak, bu Londra nüshasında: "*Ve (Hz. İsmail'i kastederek) yaban eşeği gibi (peygamberlere hakaretlerle dolu elde mevcut Tevrat'ın, büyük peygamber Hz. İsmail'e çirkin benzetmesi) bir vahşi adam olsa gerek. O'nun eli cümle adem üzerine* (bütün insanlığın fevkinde, bütün insanlığa hakim<sup>26</sup>) *ve cümle ademlerin eli O'nun üzerine olup* (bütün dünyanın eli ona saygı ile eğilecek<sup>27</sup>) *cümle karındaşlarının karşısında* (buranın Mekke olduğu anlaşıl-maktadır) *sakin olacaktır*"<sup>28</sup> denilirken; bugünkü Eski Ahitte, yukarıdaki uygunsuz benzetme biraz daha yumuşatılarak, "*Ve O, İnsanlar arasında yabani adam olacaktır. O'nun eli herkese karşı ve herkesin eli O'na karşı olacak ve bütün kardeşlerinin şarkında olacaktır*"<sup>29</sup> denilmektedir.

Mevcut Tevrat'ta, Hz. Muhammed'in nübüvvetine işaret eden bir diğer örnek ise şöyledir: "*Allah'ın Rab, senin için aranızdan, kardeşlerinden benim gibi bir peygamber*

19) el-Âraf (7), 157; el-Fetih (48), 29; el-Bakara (2), 79; en-Nisâ (4), 13.

20) *Kitab-ı Mukaddes*, Tekvin, İst., 1976, 16/20.

21) Tekvin, 16/10.

22) Tekvin, 16/13.

23) Tekvin, 21/18.

24) Tekvin, 21/21.

25) Tekvin, 25/8.

26) et-Taftazânî, Sâdüddin b. Ömer, *Şerhü'l-Mekasid*, İst. 1305, c. II, s. 189.

27) et-Taftazânî, a.g.e., II, 189.

28) Tekvin, 16/12.

29) Tekvin, 16/12.

çıkarak. Ve Rab, onlar için kardeşleri arasından, senin için bir peygamber çıkaracağım ve sözlerimi O'nun ağzına koyacağım ve O'na emredeceğim, her şeyi onlara söyleyecek ve benim isimle söyleyeceği sözlerimi dinlemeyecek olan adamdan ben arayacağım (hesap soracağım)"<sup>30</sup>. Benî İsrail'in kardeşlerinden, İsmailoğulları'nın kastedildiği anlaşılmaktadır; dolayısıyla bu ifade ne Hz. Musa'dan sonra gelen Benî İsrail peygamberlerine ne de Hz. İsa'ya yöneliktir; çünkü, bunlar Benî İsrail'in kardeşlerinden değil, kendilerindendir. Eğer gönderileceği bildirilen peygamber, Benî İsrail'den olsaydı, "Aranızdan bir peygamber çıkaracağım" denilmesi gerekirdi. Ayrıca Hz. Musa'dan sonra Benî İsrail'den bir değil, birçok peygamber gelmiştir. Tevrat'ta geçen bu cümlelerin Hz. Musa'ya yönelik olmadığı açıktır; zira bunların bir kısmı Hz. Musa tarafından, bir kısmı da Hz. Musa'ya hitaben söylenmektedir. Diğer yandan, Hz. Musa'ya benzeyen, Hz. İsa değil, Hz. Muhammed'dir; zira, Hz. Musa'dan sonra değişik ve müstakil bir şeriat getiren, Benî İsrail peygamberleri değil, Hz. Muhammed'dir. Ayrıca "sözümü ağzına koyacağım" ifadesi Hz. Muhammed'den başkasına tatbik edilemez; çünkü, Allah Kelâmını okuyup ezberleyen O'dur. "Onlara benim emrettiğim her şeyi söyleyecektir" ifadesi de aynı şekilde Hz. Peygamberin nübüvvetine şahittir; çünkü, Hz. Muhammed, başka hiçbir peygamberin söylemediği gayb haberlerini, olmuş ve Kıyamet'e kadar olacakları haber vermiştir<sup>31</sup>. Şu halde Tevrat'ın mezkûr beyanlarının Hz. Muhammed'den başkasına uygulanması mümkün değildir<sup>32</sup>.

Mevcut Tevrat'tan bir diğer örnek ise: "*Rab Sina'dan geldi ve onlara Seir/Sâir/Sâîr'den doğdu, Paran /Faran'dan parıldadı*"<sup>33</sup> mealindeki nasır. Sînâ/Tur-i Sînâ/Tur-i Seynâ', Tevrat'ın Hz. Musa'ya indirildiği dağ; Sâir, İncil'in Hz. İsa'ya indirildiği Filistin/Beyt-i Mukaddes dağları ve bir ifadeye göre Hz. İsa'nın doğum yeri olan Nasıra köyü; Faran/Paran ise, Kur'ân-ı Kerim'in Hz. Muhammed'e indirildiği Mekke'nin eski adı veya Mekke yolunda Aden'e 4 kilometre mesafedeki bir konaklama yeridir. Bugün Irak'tan Mekke'ye giden yolun solunda kalmaktadır. Nitekim Tevrat'ta Hz. İsmail'in *Faran* yani Arap Sahrasında ikamet ettiği ifade edilmektedir<sup>34</sup>. Tevrat'taki bu âyet, Hz. Musa'dan sonra Hz. İsa'nın Filistin/Kudüs bölgesinden ve daha sonra Hz. Muhammed'in Mekke'den peygamber olarak gönderileceğine işaret etmektedir. Bir kısım araştırmacılar, Tevrat'taki bu ifadenin, Kur'ân-ı Kerim'de *et-Tîn* sûresinin 1., 2. ve 3. âyetlerinde de zikredildiğini belirtmektedirler. Bu araştırmacılara göre *incir ve zeytin*, bunların yettiği Filistin'e, *Tur-i Sînîn*, Sînâ'ya, *şu emin belde* ifadesi de Mekke'ye işaret etmektedir. Bu itibarla Allah, üç Mukaddes kitabın indirildiği üç mübarek mekâna yemin etmektedir, dolayısıyla bu âyetlerle Tevrat'ın ifadesi birbirine benzemektedir<sup>35</sup>.

30) Tesniye, 18/15-19.

31) H. Deedat, Ahmed, "Hz. Muhammed Hakkında Tevrat Ne Diyor?", Çev. Osman Cilacı, *Diyanet Dergisi*, Ankara, Mart-Nisan 1978, c. XVII, sayı: 2, s. 88-93.

32) et-Taftazanî, *a.g.e.*, II, 189.

33) Tensiye, 33/2.

34) et-Taftazanî, *a.g.e.*, II, 189.

35) eş-Şehristanî, *a.g.e.*, c. I, s. 213; et-Taftazanî, *a.g.e.*, II, 189; Abdülmecid ez-Zendanî Başkanlığında Heyet, *el-İmân*, Beyrut, (tarihsiz), s. 78-79.



Şimdi de, İnciller'den Hz. Muhammed'in nübüvvetine delâlet eden meşhur birkaç örneği nakledelim: "Size söyleyecek daha çok şeylerim var, fakat şimdi dayanamazsınız. Fakat, O hakikat ruhu gelince, size her hakikate yol gösterecek, zira kendiliğinden söylemeyecektir, fakat her ne iştirse (Allah'tan işittiğini) söyleyecek ve gelecek şeyleri size bildirecektir. O beni tâziz edecektir, çünkü benimkinden alacak ve size bildirecektir"<sup>36</sup>, "Bununla beraber ben size hakikati söylüyorum, benim gitmem sizin için hayırlıdır, çünkü gitmezsem Paraklet/Periklit/Paraklit (Tesellici?) size gelmez, fakat gidersem O'nu size gönderirim ve O geldiği zaman günah için, salâh için dünyayı ilzam edecektir"<sup>37</sup>. İncil'deki bu ifadeler Hz. Muhammed'i açıkça müjdelemektedir. Arapça kaynaklarda Faraklit şeklinde Arapçalaştırılmış olarak geçen Paraklit kelimesi, Yunanca'da *çok hamt ederek yalvaran* demektir ki, Hz. Muhammed'in *Ahmed* adının tam karşılığıdır. Nitekim Saff sûresinin 6. âyetinde Hz. İsa'nın, kendisinden sonra geleceğini müjdelediği peygamberin adının *Ahmed* olduğunu söylediği bildirilmektedir.

Ayrıca Matta İncili'nde şu ifade geçmektedir: "*Bundan dolayı size derim, Allah'ın melekûtu sizden alınacak ve onun meyvalarını yetiştirecek bir millete verilecektir*"<sup>38</sup> Bu sözü söyleyen Hz. İsa, hitab ettiği topluluk da İsrailoğulları'dır. Hz. İbrahim'den beri, Benî İsrail'den birçok peygamber gelmiştir; dolayısıyla *Melekût'un Benî İsrail'den alınıp başka bir millete verilmesi, nübüvvetin, Hz. İshak'ın büyük kardeşi olan Hz. İsmail'in soyuna/soyundan gelen birine intikal edeceği* anlamına gelebilir.

Kur'ân-ı Kerim, Allah'ın Hz. Muhammed'in peygamberliğini yalnız Hz. Musa ve Hz. İsa'ya değil, kendisinden önceki bütün peygamberlere bildirdiğini ve ona ulaşmaları halinde kendisine inanacaklarına ve yardım edeceklerine dair onlardan söz aldığını bildirmektedir<sup>39</sup>. Bu, peygamberlerin baştan sona bir bütün olduğunu, birini inkâr etmenin diğerlerini de inkâr etmek olacağını, kimisini red ederken kimisine inanma iddiasının dinden değil, taassuptan kaynaklandığını bildiren cihanşümûl bir mesajdır<sup>40</sup>. "*Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir, fakat o, Allah'ın resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur...*"<sup>41</sup> meâlindeki âyet de Hz. Muhammed'in kendi zaman diliminden başlayarak Kıyamet'e kadar gelecek olan bütün insanların peygamberi olduğunu bildirmektedir. İnsanlığın doğruyu ve gerçeği bulabilmesi için, Allah'a ve Ümmî Peygamberi Hz. Muhammed'e inanması gerekmektedir. Yukarıda değindiğimiz gibi, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin, O'nu, yanlarındaki Tevrat'ta yazılı bulan Yahudileri ve yine O'nu yanlarındaki İncil'de yazılı bulan Hristiyanları da kapsadığını "*Muhammed, Yahudî ve Hristiyanlara İslâm dininin doğru tanıdığı şeyleri yapmalarını emir ve kötü tanıdığı şeylerden onları nehyedecek; (insanın yaradılışına ve sağlığına uygun düşen) temiz, hoş şeyleri onlara helâl, (onların yaradılışına ve sağlığına uygun) olmayan iğrenç*

36) Yeni Ahit, Yuhanna, İst, 1986, 16/12-14.

37) Yuhanna, 16/5-9.

38) Matta, 21/43.

39) Âl-i İmrân (3), 81.

40) es-Sabunî, Muhammed Ali, *Muhtasaru-Tefsîri ibn Kesîr*, Beyrut, 1981, I, 453; et-Taftazanî, a.g.e., II, 190.

41) el-Ahzâb (33), 40.

ve zararlı şeyleri de onlara haram kılacak; onlara yüklenen zor ve ağır vazifeleri ve vurulan zincirleri kaldıracaktır. İmdi ona inanmış, saygı göstermiş olanlar ve kendisiyle birlikte indirilmiş olan aydınlatıcı Kur'an'a uyanlar, işte kurtulacaklar onlardır"<sup>42</sup> mealindeki âyetten açıkça görmekteyiz. Yoruma gerek bırakmayacak kadar açıl: olan bu âyetlerin, el-Bakara sûresinin (62.) ve el-Mâide sûresinin (69.) âyetleriyle ters düşmesi mümkün değildir. Gerçek bu iken, yukarıda da belirttiğimiz gibi, geçmişte ve günümüzde bir kısım İslâm âlimleri Kur'an'ın bir bütün olduğunu görmezlikten gelir gibi davranarak, son iki âyeti; Hz. Muhammed'e yetişen ve O'nun dâvetini duyan Yahudîlerin, Hristiyanların ve Sabîîlerin yalnız Allah'a ve Ahiret'e inanmak ve iyi işler işlemekle ebedî olarak Cehennem'de azap görmekten kurtulabileceklerini, Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanmalarının şart olmadığını, dinler arası ortak paydanın bu iki inanç esasına inanmak ile iyi işler yapmak olduğunu zan ve iddia etmişlerdir. Bu, Kur'an'a bir bütün olarak değil, parçacı bir yaklaşımın sonucudur ve tartışmaya açıktır.

### 3) Üçün Birliği Çelişkisi ve Yanılgıda Israr

Kur'an'ı bir bütün olarak değil de işlerine geldiği zaman yalnız bir kısım âyetleriyle ele alma eğilimi, sadece bâzı Müslüman araştırmacılara has kalmamış, kimi oryantalistlere de cazip gelmiştir. Meselâ André Chouraqui, mezkûr iki ayetin "*günümüzde bulunmayan Sabîîlerin dini de dahil olmak üzere, dört tek tanrı (!) dinin de selâmete götürdüğü*"nü bildirdiğini iddia etmektedir<sup>43</sup>. Bu noktada sormak lazım: Üç hipostazın alışımsın sentezi olan bir bileşik tanrı, nasıl olur da *bir* olur? 'Bir eşittir üç' veya 'üç eşittir bir' şeklindeki bir denklemi hangi matematik mantığı doğrulayabilir ve böyle bir sakım denkleme dayanarak Hristiyanlığın politeist/pagan değil de, tektanrı olduğunu kim savunabilir? Ortaçağ boyunca ilim ve felsefenin haklı olarak isyan ettiği bu bozuk denklemi kabul etmeyen anlayışı ateşlerde yakmakla cezalandırmasına rağmen başarıya ulaşamayan kilisenin, bilimin zirveye ulaştığı iddia edilen çağımızda, aynı inancı yaymak üzere giriştiği yoğun misyonerlik faaliyetleri ve onların arka planını oluşturan oryantalist gayretleri ile neyi hedeflediğini anlamak gerçekten güçtür. Bütün bu gayretler; ya gerçek tevhidi ortaya koyan İslâm'ı tek gerçek İlâhî din kabul etmeme hedefine, veya hut bu adı, semavî din olma iddiasındaki politeist/pagan dinleri de kapsayacak şekilde geniş tutmak sûretiyle sabote etme pişkinliğine yöneliktir. Oysa, İslâm'ın tek din olduğunu, bu tek dinin inanç boyutunun da, merkezinde Allah'ın her yönden tek ve gerçek birliği bulunan iman objelerine, aralarında hiçbir bölücülük yapmadan inanmakla gerçekleşeceğini, bizzat, bir kısım âyetleri Ehl-i Kitap tarafından dahi delil gösterilen Kur'an bildirmektedir.

Bağnazlıktan arınmış ve akl-ı selimin yargısına boyun eğmiş Hristiyanlardan Allah'ın, İslâm'ın öngördüğü şekilde birliğine inanmaya başlayanların bulunduğu yolunda zaman zaman alınan bâzı duyumlar, hilâfî hâkikat ve bir aldatmaca değil ise, umut verici ve sevindirici olduğu kadar, Hristiyan kaynaklarda hâlâ Hz. İsa'nın gerçekten ulûhi-

42) el-Ârâf (7), 157.

43) Gerald Messadié, *Histoire Générale du Diable (Şeytanın Genel Tarihi)*, Çev. Işık Ergüden, İst., 1998, s. 495.

yetine dâir görülen beyânlar da o kadar üzücü ve umut kırıcıdır. Şimdi bu üzücü beyanlara bir örnek olmak üzere, *Protestanların* Hz. İsa ile ilgili inançlarına dair birkaç pasajı Hristiyanlığı tevhid dini kabul edenlerin -şayet varsa- nazarlarına sunalım:

"... Saniyen, İsa Mesih'in ulûhiyetine dairdir. a) İsa Mesih'in Allah hâlinde olduğu, İncil-i Şeriften anlaşılır... O, Allah'ın sûretinde bulundu ise de Allah'a eşit olmaklığı mazhar-ı râğbet (uygun) addetmeyip kendini hâli ederek (soyutlayarak) kul sûretine girmekle insan halini kabul etti. Buna nazaran, eğer İsa efendimiz, Zâtullah değil ise, insan dahi değildir... Ve Yuhanna'nın 16. Babının 7. âyeti: "Ben gitmeyince tesellici gelmez, gittiğim zaman dahi onu size gönderirim". 'Tesellici' ismi (Hristiyanların tefsirine göre) Rûhulkudûs'e mahsustur. Ve İsa Mesih, O'nu göndermek hükümetini iddia ederken, elbette hükümeti ilâhiyyeyi iddia etmiştir. Yuhanna'nın 17. Babının 10. âyetinde mastûr (yazılı) olduğu üzere, İsa Allah'a dua ederek: "...Ve bilcümle benim olan, senin ve senin olan benimdir; ben dahi onlarda tââz olundum", buyurmuştur. Eğer yalnız bir adam olsa idi, bu misillili (gibi) iddia küfürdür. b) İncil-i Şerife göre, Allah'a mahsus olan a'mâli (işleri), Rabbimiz İsa Mesih icra eyledi... Meselâ Ahd-i Afîk'a göre... "...Ve yine hilkat-i a'mâli (işlerin yaratılması) İsa Mesih ile oldu..." Yuhanna'nın 1. Babının 3. âyeti: "Her şey onun vasıtası ile vücuda geldi... Ve mevcut olan bir nesne onsuz vücuda gelmedi..." Ve Yuhanna'nın 11. Babının 25. âyeti: "İsa, ona kıyamet ve hayat benim... İsa Mesih, rûz-i cezada (kıyamet gününde) insanlara hâkim-i mutlak dahi olacaktır..." İnsanlara hükmetmek için, ilm-i müstâkil (bağımsız ilim) ve adâlet-i müstâkille lâzım olup, bu dahi Allah'a mahsustur. Ve İsa Mesih'in bu hükümeti bilvekâle icra edeceği asla takrîr olunmamıştır. p) İsa Mesih'in ulûhiyyeti muttasıf olduğu sıfat-ı mahsusa ve Rabbaniyesinden isbat ve tasdik olunur... Fîlipilerin 3. Babının 20. ve 21. âyetlerinde mastûr olduğu üzere, "Rab İsa Mesih'e intizar ediyoruz. Ol dahi cemî-i mevcûdâtı kendisine musahhar kılmağa iktidarı bulunan müessir..." Yuhanna'nın 2. Babının 24. ve 25. âyetleri: "...İsa Mesih dahi her yerde hazırdu..." Yuhanna'nın 8. Babının 13. âyeti ve Matta'nın 18. Babının 20. âyeti: "...İsa Mesih dahi ezelden mevcut oldu." Yuhanna'nın 1. Babının 1. âyeti: "İbtidada kelâm var idi ve kelâm Allah'ın indinde idi ve kelâm Allah idi... İsa Mesih dahi tagayyurattan (değişmelerden) münezzehtir." t) Allahu Teâlâya mahsûs ihtirâm ve hürmet İsa Mesih'e verilmesi İncil-i şerife göre vaciptir. Bâhusus, ona (İsa'ya) ibâdet edip, dua eylemek emrolunmuştur. s) Rabbimiz İsa Mesih... kendisini Allah (olarak) gösterdi... Yuhanna'nın 8. Babının 12., 56. ve 57. âyetleri: "...Babanız İbrahim, benim günümü görmek ümidi ile mesrûr oldu ve görüp sevindi... İsa onlara, hakka! size derim, İbrahim varolmazdan akdem (önce) ben mevcudum..." Malûmdur ki, insanların cümleden ziyade Allah'a muhabbetleri gerektir, fakat İsa Mesih, bu mahabbet-i âliyesini kendisine talep eder ve Allah değil ise bu iddia muvafık-ı hak olmadıktan başka, bu iddiada bulunmak günahıdır."44

Yukarıdaki beyanların ve benzerlerinin sahiplerini tek tanrıci olarak kabul etmek mümkün müdür? Katolik ve Ortodoksların, yukarıdaki metinde nakledilen temel inanç-

44) *Protestanların İlikat ve İbadetine Göre Din-i Mesihî*, Artin Papazyan'ın matbaası, İst., 1868, s. 35-42.

lar konusunda Protestanlardan önemli bir farkı bulunmamakta ve bu üç mezhebin Teslis'i bıraktıkları yolunda bir beyana rastlanmamaktadır.

Teslis doktrini, Hristiyan Kutsal kitabının; *Yuhanna* 1/1-3, 14, 17/21; *Matta* 28/19; *II. Korintoslulara* 13/13 numaralı metinlerinden nakledilmektedir. Fakat Teslis doktrininin ana kaynağı olarak gösterilen bu metinlerde açık ve seçik bir *Trinité* (üçleme) lafzı görülmez. Ancak, Yeni Eflatuncu görüşlerin tesiri altında Hristiyan ilâhiyatının aldığı şekil içinde Teslis'in önemli bir yer tuttuğu görülür. Doktrine göre, aynı şekilde İlâh olan üç uknumun uzlaştırılması hedefine gidilmiş ve bu görüş M.S. 325 tarihli İznik Konsilin'de resmen ortaya konmuş, *Augustin* tarafından açıklanmış ve bütün Hristiyan cemaatlerinin temel inancı olmuştur. *Teslis*in ilk unsuru olarak inanılan *Baba*, ilâhtır ve her şeyin yaratıcısıdır. İkinci unsur olan *Mesih* ise Allah'ın oğludur, sadece *Baba*'dan doğmuştur ve *Baba*'nın cevherinden olan hak bir ilâhtır. Bununla birlikte oğul, yaratılmış değildir. Yapılan bütün şeyler oğul vasıtası ile olmuştur. İznik Konsili'nde Teslis'in üçüncü unsuru olan *Kutsal Ruh*'un da *Baba*'dan çıktığına karar verilmiştir. M.S. 381'de toplanan İstanbul Konsili'nde Kutsal Ruh'un *Baba* ve Oğul ile aynı cevherden olduğu ve üçünün de ulûhiyet bakımından aynı seviyede bulunduğu ilân edilmiştir<sup>45</sup>. Hristiyanlığın görüşüne göre, yoktan yaratma vardır. Tanrı, tabiat değil, âlemden ayrı bir şahıstır. Hristiyan metafiziğinin temeli, *yaratana ile yaratılan arasında mutlak ayrılıktan* ibarettir. Bu Tanrı, âlemin malzemesini kendi öz cevherinden değil, hiçten/yoktan çıkarır; çünkü, Hristiyanlığa göre Tanrı'dan çıkan bir âlemin kendisinin de Tanrı olması gerekir. Fakat Hristiyanlık buna bir istisna getirerek, yalnız Oğul ve Kutsal Ruh'un Tanrı'dan çıktıklarını söylemiştir. Oğul ve Kutsal Ruh, Tanrı'dan çıktıklarından, bunlar da gerçekten Tanrıdır. Böylelikle Tanrı'nın şahsı, üç defa çoğalmış oluyordu. Hristiyanlığın bu prensibi, başka her türlü mülâhazaya ve hatta en kat'î mukaddes metinlere olan hürmetine galip gelmiştir. Ârî ırk, Tanrı'yı şahıslaştırmak içgüdüsüne sahiptir. Hristiyanlık, Tanrılık şahısların sayısını üçe çıkarmakla Tanrı'da şahsiyeti o nisbette kuvvetlendirmiştir. Âlemden ayrı şahıs olan Tanrı, kendisini hakikat olan Oğlu'nda göstermişti<sup>46</sup>. Hristiyan dogmatizminin kurucusu *Origene* (185-254), *Teslis*'i izah etmek üzere; Hz. İsa'nın biricik Tanrı olan Allah'ın cisimleşmiş ve O'na bağlı kelâmı olduğunu, *kelâm* ve *Kutsal Ruh* biricik olmamakla birlikte Tanrı'nın vahiy ve yaratma vasıtaları olduklarını belirtmiştir<sup>47</sup>. Yunan düşüncesiyle skolastik düşünce arasında birleştirici çizgiyi teşkil eden *Augustinus* (354-430), *Teslis*'i oluşturan üç şahsın cevher birliğini inkâr edenlerin görüşünü bir abartma olarak değerlendirmiş ve üç uknumun ayrı olmakla beraber yalnız bir ve aynı Tanrı'yı oluşturduklarını, bunun *akıl, irade ve hissin bir ve aynı insanı meydana getirmesine benzediğini* söylemiştir<sup>48</sup>. Başlıca *Skolastik* düşünürlerden *Teslis*'le ilgili görüş bildirenlerden *Anselmus* (ö.1134), ilâhî mahiyetin birliği içerisindeki şahısların üç olması demek olan *Teslis*in ilâhiyat antinomilerinin en korkuncu olduğunu, *Teslis*'te çözümlenemez güçlükler bulunduğunu kaydeder<sup>49</sup>. Nominalist Papaz *Roscelin*, yalnız fer-

45) Aydın, Mehmet, *Müslümanların Hristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler*, Konya, 1989, s. 113-114.

46) Weber, Alfred, *Felsefe Tarihi*, Çev. H. Vehbi Eralp, İst. tsz., s.123-124

47) Weber, a.g.e., s. 126-127.

48) Weber, a.g.e., s. 130.

49) Weber, a.g.e., s. 150.

dî olan şeyin gerçek olduğunu, bu itibarla bütün insanları kapsayan bir günahın gerçek olamayacağını, o halde ilk günahın bir kelimedenden ibaret olduğunu, kilisenin Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'u bir tek Tanrı halinde birleştiren müşterek mahiyetin bir isimden ibaret bulunduğunu, üç Tanrı'nın münferit üç şahıs olması gerektiğini söylemiş ve bu yüzden *Rafizîlik*le itham edilmiştir; çünkü, muarızlarına göre, ezeli ve ebedî Baba, haça gerilen İsa'da insan şekline girmiş olup, Teslis'i oluşturan şahıslar arasında hiçbir ayrılık yoktur<sup>50</sup>. *Abaelardus* (1079-?), Teslis'teki üç şahsı; tanrısal varlığın kudret, bilgelik ve iyilikten ibaret üç sıfatına indirger ve bu üç özelliğin birbirinden ayrı iken hiçbir şey olmasına rağmen, birleşince en yüksek kemâli teşkil ettiklerini kaydeder<sup>51</sup>. *Hugues* (1096-1141) ise, Teslis'in; en yüksek kudret olan Baba, en yüksek zekâ olan Oğul veya haber verici ve en yüksek iyilik olan Kutsal Ruh'tan başka bir şey olmadığını savunur<sup>52</sup>. Nihayet Saint Victor manastırının reisi *İskoçyalı Richard* (ö.1174): "*Yalnız bir Tanrı vardır. O, cevher itibarıyla bir, fakat şahıs itibarıyla üçtür. Bu ilâhî şahıslar, ayırt edici özelliklerle birbirinden ayrılırlar. Bu üç şahıs, üç Tanrı değildir. Fakat yalnız bir Tanrıdır*" denildiğini çok defa okudum; fakat bunun nasıl ispat edildiğini herhangi bir yerde okuduğumu hatırlamıyorum, demektedir<sup>53</sup>. Yeni yazarlardan *Bruce Milne*, eskilerin söylediklerini hemen hiçbir yenilik getirmeden tekrarlamaktadır<sup>54</sup>. Aynı tekrarları *Josh McDowell* yapmaktadır. Bu yazarlar, bir taraftan Teslis açmazını sözde çözmek için çabalamakta, fakat yukarıda işaret ettiğimiz çıkmazlarla karşılaşınca, bunun *akılla çözülemeyeceğini, imanla aşılması gerektiğini* söyleyerek işin içerisinden sıyrılmaya çalışmaktadırlar. Ne Tevhidden ne de Teslis'ten kopabilen Hristiyanlık, bu sıkışık durumdan kurtulmak için yorumlarına devam etmektedir. Bunun en yakın örneklerinden birisi de *Swinburne*'ün Teslis Felsefesidir. Yazar bu konuda bütün ihtimalleri değerlendirerek problemi çözmeye çalışmakta, ancak bir taraftan Tevhid'le diğer taraftan Teslis'le çelişen sonuçlardan kurtularak ideal bir eklektizme ulaşamamaktadır<sup>55</sup>.

Katolik Kilisesi'nin (Vatikan) 1992'de yayınladığı *İlmihâl* kitabından da görüleceği üzere, üçleme devam etmektedir. Onlar, ilk zamanlardan beri söylediklerini, bu ilmihâl kitabında da *Teslis'in üç ayrı tanrı ve üç tanrıçılık değil, üç şahıslı bir tek tanrı inancı olduğunu* belirterek<sup>56</sup> tekrar etmektedirler. Hristiyanlığın Teslis paganizminden hâlâ kurtulamadığını ve belki de hiçbir zaman kurtulamayacağını 2000 yılında yayınlanan bir risâledeki şu sözler bir kez daha gözler önüne sermektedir: "*İsa Mesih'in de Tanrı'nın oğlu olması ruhsal bir sır ve gerçektir. Onun Meryem'de oluşan bedeninde Tanrı'nın ruhu işliyordu. Var olan her şeyi yaratan Tanrı, belirli bir amaç için yüceliğinden soyunarak insan biçimine bürünüp doğmak ve yaşamak isterse, kim buna imkânsız diyebi-*

50) Weber, *a.g.e.*, s. 153.

51) Weber, *a.g.e.*, s. 156.

52) Weber, *a.g.e.*, s. 159.

53) Weber, *a.g.e.*, s. 161.

54) Milne, Bruce, *Tanrı Öğretisi*, Çev. Levent Kınran, İst., 1995, s. 51-56.

55) Bu konu için bkz. Reçber, Mehmet Said, "Swinburne'ün Teslis Felsefesi ", *İslâmîyât Dergisi*, Ankara, 2000, c. III, sayı: IV, s. 99-114.

56) Harman, Ömer Faruk, "Üçlemeye Devam", *Altınoluk Dergisi*, sayı: 84, s. 37-39.

lir"<sup>57</sup> Hristiyanlık mezhepleri içerisinde İslâmî tevhide en yakın görünen, *Ariusçuluk*'tur. Ancak, Arius Allah'ın birliğini savunmakla birlikte İsa'ya *Allah'ın oğlu* diyor ve bir çeşit yaratıcılık gücü izafe ediyordu. Kaldı ki, Hristiyanlarca heterodoks/rafizî olarak değerlendirilip dışlanan bir görüşün, Hristiyanları temsil ettiği söylenemez. Sonuç olarak, bugün eldeki İnciller'in anlattığı biçimi ile Hristiyanlığı tek tanrıcı din saymak akıl ve Kur'ânî nakil açısından mümkün değildir. Peygamberliğe inanmayı, imanın şartı saymayan ve el-Bakara sûresi 62. âyeti ile el-Mâide sûresi 69. âyetini bu doğrultuda yorumlayan görüşe göre de bu, mümkün değildir; çünkü, bu görüş Allah'a ve Ahiret'e inanmayı asgarî şart koşturur. Allah'a imanının esasını O'nun mutlak anlamda (her bakımdan) bir (farklı uknumların/hipostazların birleşimi veya bileşimi olmayan, hiçbir varlığa benzemeyen ve indirgenemeyen, dönüşmeyen ve tanrılığını devretmeyen) tek Yaratıcı ve tek Mâbût olduğuna inanmak oluşturmaktadır. Eldeki İnciller'in sundukları ve misyonerlerin propagandasını yaptıkları bileşik, alaşım, indirgenmiş, dönüşmüş ve yetkilerini büyük oranda İsa'ya devretmiş tanrı inancı mutlak anlamda bir olan Allah inancından uzaktır ve onun için Kur'ân tarafından kesinlikle reddedilmektedir. Var olan şekli ile Hristiyanlığın Allah inancı, tevhid sayılacak ve Augustinus(354-430)'un iddia ettiği gibi, *Teslis'in, politeizm/paganizm sayılması bir mübâlağa*<sup>58</sup> olarak değerlendirilecek olursa, geçmişte ve günümüzde maddeci, ruhçu veya hem maddeci hem ruhçu monistler ve panteistler de dahil, dünyadaki bütün müşrik toplulukları muvahhit saymak gerekir ki, böyle bir anlayış veya inanışın gerçekleri tamamen gözardı etmek olacağı ortadadır. O hâlde Chouraqui'nin dillendirmesine paralel olarak, günümüzde sıkça kullanıldığına şahit olduğumuz *üç İlâhî din söylemi*, özellikle Hristiyanlığa nazaran, realiteye ve Kur'ân'ın mesajına aykırıdır; çünkü bir kez daha altını çizerek belirtelim ki, Allah katında gerçek din üç veya dört değil, sadece bir tektir, o da İslâm'dır.

Burada konumuz ile ilgili olması bakımından bir anektodu vermekte yarar görüyoruz. Bir süre önce Türk televizyon kanallarından birinde yapılan bir programda, İslâm ilâhiyatçısı bir profesörün, Allah'a oğul isnad etmenin İslâm dininde ne kadar büyük bir küfür olduğunu göstermek sadedinde "*Allah'a oğul isnad edenlerin sözünden dolayı, gökler neredeyse parçalanacak, yer yarılacak, dağlar da enkaza dönüşecektir*"<sup>59</sup> meâlindeki âyeti hatırlatması üzerine, programa telefon ile katılan bir papaz "*İki bin yıldan beri Hristiyanlık Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu söylemektedir; bununla birlikte, gökler yerinde duruyor, ne çatlayan var ne de yarılan!*" tarzında karşılık verdi. Papazın üslûbu hoş değildi. Bu yüzden program sunucusu ve programa telefonla katılanlar tarafından eleştirildi. Biz de programa katılıp birkaç söz söylemeyi istedik, ancak o anda hazır değildik. Daha sonra, düşündüklerimizi, makalemizin konusu ile ilgili olmaları bakımından buraya almayı uygun bulduk. Gerçi, burada yazdıklarımızı mezkûr Papaz belki görmeyecek, görse de bildiğinden vazgeçmeyecektir. Ancak, bu kabîl sözleri duyan Müslümanların zihinlerinde belirebilecek soru işaretlerine bir yanıt olabilir ümidiyle, konuyla ilgili birkaç söz söylemenin faydadan hâlî olmayacağını düşündük.

57) *Dinin Ötesinde*, Kutsal Kitap Araştırma Merkezi, İst, 2000, s 16; krş. Filipelilere 2/5-11.

58) Weber, *a.g.e.*, s., 130.

59) Meryem (19), 90-91.

Papazın bu üslûbunu şık bulmadığımızı birkaç yönden belirtelim. Evvelâ, papazın verdiği bu karşılık, bir din adamınıninkinden çok, bir materyalistin ağzından çıkmışa benzetilmektedir. Oysa Hristiyanlığın da tarihte, materyalistlerin bu gibi görüşleriyle kavgalı olduğu iddiası hafızalardadır. İkinci olarak, mezkûr âyet, *Allah'a oğul isnad edilmesi karşısında göklerin ve yerin parçalanacağını, yarılp yıkılacağını değil, neredeyse bu duruma geleceğini* ifade etmektedir. Başka âyette bu husus, "*Eğer Allah insanların kazandıkları kötülüklerin karşılığını hemen verecek olsaydı, arz üzerinde hiçbir canlı bırakmazdı; lâkin onları, adı konulmuş bir zamana kadar erteler; o zaman gelince Allah, kullarını çok iyi görmektedir*"<sup>60</sup> şeklinde açıklanıyor. Eğer sayın papaz, Kıyamet'in kopacağına inanıyorsa, göklerin ve yerin, iki bin yıldan beri parçalanmamış olsalar bile, Allah'ın belirlediği an gelince parçalanacaklarını/ Kıyametin kopacağını ve Allah'ın birliğine gerçekten inananlarla inanmayanların hesaba çekileceğini, haklı ile haksızın ayrılacağını, İncil'de de bu meâlde beyanların bulunduğunu düşünerek, bahsi geçen sözü alay ile karşılamaması gerekirdi. Ne yazık ki, böyle davranmadı. Üçüncü olarak, sayın papaz, astronomi tarihinde şimdiye kadar belirlenmiş çok sayıda gök cisimleri arasında çarpışma ve parçalanmaların, bir kısım gök cisimlerinde büyük kıyamete nisbetle küçük olan, ancak onu hatırlatan patlamaların ve boşluğa dağılmaların olmadığını iddia ve yeryüzüne meteoritlerin (gök taşlarının) düşmediğini /düşmeyeceğini söyleyebilir mi? Bir kısım Hristiyan din adamlarının, yeniçağda bile pozitif astronomiye pek sıcak bakmadığını biliyoruz; ama kendisinin, olanlardan ders alarak ilmî düşünme gereğini duymasını beklerdik. Dördüncü olarak, papaz cenapları, 1755'te Lizbon'da Azizler Günü'nde, kiliselerin tapınanlarla dolu olduğu bir sırada meydana gelen ve 300.000 cana mâlolan depremi, tarihlerden okumuş olmalıdır. Fransız papazları, bu felâketi *Lizbon halkının günahlarının cezası* olarak yorumlamış, Voltaire ise bu yorum biçimine karşı çıkmıştı<sup>61</sup>. Sayın papaz, meslektaşlarının bu yorumuna mı, yoksa bu yoruma karşı çıkan Voltaire'in görüşüne mi katılıyor? Her olayın Allah tarafından belirlenmiş bir vakti olduğuna ve bu vakit bizce malûm olmayacağına göre, saatine rast gelerek, benzer olayların tekrerr etmeyeceğini sayın papaz garanti edebilir mi?

Yukarıda yaptığımız alıntılardan ve verdiğimiz anekdotlardan da bir defa daha görülmektedir ki, Hristiyanlık, değindiğimiz istisnalar saklı kalmak üzere, büyük ekseriyetiyle Hz. İsa'yı da ikinci bir tanrı veya Baba ve Kutsal Ruh'un bileşiminden ibaret tek tanrı olarak kabul etmeyi sürdürmektedir. Bu durum karşısında, Hristiyanlığı tek tanrıci bir din olarak kabul etmek mümkün görünmemektedir.

Konumuzla ilgili âyette geçen *Sabiîlik*'e gelince, bunların kimliği konusunda belirsizlik vardır. Bir rivayete göre onlar, Ay altındaki varlıkların, melekler ve yıldızlar tarafından yaratıldığını söylerler. Diğer bir rivayete göre onlar yaratmayı Allah'a, yönetmeyi de gök cisimlerine isnâd ederler. Başka bir rivayete göre de, onlar Cebrail'i 'yaratıcı' kabul ederler<sup>62</sup>. Bütün bu ve daha başka bir takım rivayetlere bakılınca, onları tam bir

60) el-Fâtır (35), 45.

61) Will Durant, *Felsefe Kılavuzu*, Çev. Ender Gürol, İst., 1973, s. 205-206.

62) krş. eş-Şehristânî, a.g.e., I, 34; el-Birûnî, Ebu Reyhân Muhammed b. Ahmed, *el-Asâru'l-Bâkiye*, (Eduard Sachau tahkiki) Leipzig, 1923, s. 205

muvaahhid saymak mümkün değildir. İddia edildiği gibi, Hristiyanların bir kolu olarak alınmaları durumunda zaten Hristiyanlar kategorisine dâhil olurlar. Yahudilerle Hristiyanlar arasında eklektik bir dinin mensupları iseler, her iki dinin mensûplarının inançlarını paylaştıkları sonucuna varılarak değerlendirilmeleri söz konusu olur.

Orijinal Tevrat'ın telkin ettiği *tek İlâh inancının ilk kez İbranîler'de ve millet döneminde ortaya çıktığı* iddiası doğru değildir; çünkü bu inanç, Hz. Adem'den beri bütün peygamberlerce telkin edilmiştir. Ancak, orijinal Tevrat'taki bu inanç, çeşitli tahrif ve te'sirler sonucu, berraklığını koruyamamış ve Yahudilerden teşbihe, vahdet-i vücuda, Allah'a babalık, Hz. Üzeyir'e ve hatta bütün Yahudilere oğulluk isnâd etmek sûretiyle önce yumuşak, daha sonra sert karakterli millî ilâh inancına varanlar olmuştur<sup>63</sup>. Hatta bâzı İbranî metinlerde, *göklerin ve yerin ilâhlar tarafından yaratıldığı* şeklinde ifadelerle dahi rastlanmaktadır<sup>64</sup>. Bütün bunlara rağmen, günümüz Yahudiliğinin Allah inancı, İslâmî tevhide Hristiyanlığınkinden daha yakındır; ancak gerçek tevhid, ortaya koymaya çalıştığımız gibi, Hz. Muhammed'in peygamberliğine ve Kur'an'a inanmayı gerektirmekte, kurtuluş yalnız bu yoldan geçmektedir.

Yukarıda adları geçen ve asılları İlâhî tek din olan İslâm iken, sonraları bu dini bölerek *Yahudilik, Sabîilik, Hristiyanlık, Mecusilik* gibi adlarla anılan kavimler dini haline getirenlerde bir dereceye kadar tevhid inancına yakınlık görülse de bu inançların, Kur'an'ın telkin ettiği nihaî derecede mükemmel tevhid inancına denk olduklarını söylemek mümkün değildir. Makalemizin başından beri belirttiğimiz gibi, peygamberlerin ve İlâhî kitapların hepsine inanmanın, *Kur'an'ın bildirdiği inanç birliğini ve bütünlüğünü sağlama* anlamında tevhide katkısı yanında, ayrıca tevhid inancıyla da doğrudan münasebeti vardır. Daha açık bir ifadeyle, bütün peygamberlere ve semavî kitaplara inanmak, gerçek tevhid ile, onları inkâr da Allah'a şirk koşmakla bağlantılıdır<sup>65</sup>. Başlıca vazifeleri, her yönden Tek Tanrı Allah'a iman ve ibâdete dâvet etmek sûretiyle insanlığı birliğe ve dirliğe ulaştırmak olan peygamberlerin tanınmamasının şirke ve dinde bölücülüğe götürücü etkisinin tipik örneğini, felsefî doktrinlerde ve özellikle peygamberliği Hz. İsa'ya az ve Hz. Muhammed'e çok görmeleri sonucu, Teslis paganizmine sürüklenmiş Hristiyanlarda görmek mümkündür. Kur'an-ı Kerim; peygamberlerin, kavimlerinden en çetin mukavemeti, tevhid karşısında gördüklerini anlatan örneklerle doludur<sup>66</sup>.

#### 4) İlkelere, Siyasî Otoritenin Kontrolü Altındaki Konsillerce Şekillendirilen Bir Dinin Semavî Olma İddiası

Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderildiği tarihlerde dünya; küfür, şirk, fık ve zulüm manzaraları ile doluydu ve buna rağmen sapıklıkları ve zulümleri dike getiren ve bunları önleme çareleri sunan gür bir ses mevcûd değildi. Yahudiler teşbihte, peygam-

63) Bkz. et-Tevbe (9), 30; el-Mâide (5), 18; krş. Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, "Yahudilik" maddesi.

64) Süheyl Rîb, *et-Tevrat Tarihuha ve Gâyâtuha*, Beyrut, 1986, s. 80.

65) el-Eş'ârî, *a.g.e.*, s. 103.

66) el-Furkan (25), 42; Sâd (38), 5; Meryem (19), 46; Nuh (71), 23; es-Sâffât, (37), 127. vb.



berlere iftirada ve Tevrat'ı tahrif etmede sapıklığın en ileri derecesine ulaşmışlardı. Mecusîler iki tanrının bulunduğunu, bu iki tanrı arasında savaşların meydana geldiğini ve sürdürdüğünü söylemek, analar ve kızlar ile evlenmeyi helâl saymak ile hem din hem de ahlâk yönünden sapmışlardı. Hristiyanlar, hulûl ve ittihât, baba ve oğul ve sonuçta Teslis inancını ortaya koymak ve İncil'i tahrif etmekle yoldan çıkmışlardı<sup>67</sup>. Aralarında meydana gelen inanç ibâdet ve ahlâk konuları ile ilgili anlaşmazlıkları çözmek için, konsiller tertip etme ihtiyacını duyuyorlardı. Hz. İsa döneminde kendisine inananlara *mü'minler* deniliyordu<sup>68</sup>. *Hristiyanlık* şeklindeki adı, Hz. İsa'nın dünyadan ayrılışından 20-30 sene sonra ortaya çıkmış ve M.S. 60 yılından itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Ulûhiyet inancı, *Hristiyanlık* adının konuluşundan itibaren tartışmalara sahne olmuştur. Konstantin'in güdümündeki 325 tarihli *İznik Konsili* Baba ve Oğul'un ve yine Bizans İmparatoru I. Theodosius'un kontrolündeki 381 tarihli *İstanbul Konsili* Kutsal Ruh'un Tanrılığını karara bağlamış, sürekli tartışılacak olan en önemli iman esası *Teslis* inancı doğmuştur<sup>69</sup>. Bağlı olduğu Yahudî şeriat esasları, önceleri Hristiyanlığın düşmanı iken, sonraları Havarîler arasına katılmış olup Grek kültürünün etkisinde bulunan *Pavlus*'un topladığı ve etkilediği İ.S. 49-50 tarihli *Havarîler Konsili*'nce ıskonto edilmeye başlamıştı<sup>70</sup>. Peygamberlik inancı, önce yine Bizans siyasî otoritesinin isteği ve desteği ile toplanan 351 tarihli *Kadıköy Konsili*'nin zor ile kabul ettirdiği *İsa'nın iki tabiatlı olduğu* kararı ile, sonra da 431 tarihli *Efes Konsili*'nin *Meryem'in tanrı anası olduğu* yolundaki kararı ile belirsiz hale getirilmiş, bu sûretle Hz. İsa, adetâ, dünyada yaşamış bir insan olmasından kuşku duyulacak derecede efsâneleştirilmiştir. *İznik Konsili*'nin *Mukaddes Ruh'un yalnız Baba'dan geldiği* kaydı ile Teslis'e dönüştürdüğü ulûhiyet inancı, 8. asırda İspanya kilisesinin, Yahudîlerin ve Müslümanların İsa'yı tanrı kabul etmemelerine reaksiyon olarak, *Mukaddes Ruh'un hem Baba'dan hem de Oğul'dan geldiği, bu itibarla iman esaslarına dahil edilmesi gerektiği* yolundaki görüşü ve bu görüşün gereği olarak Rûhu'l Kudüs adının İmparator II. Henri'nin baskısı ile Roma kilisesince Pazar ayını duasına resmen eklenmesi ve Doğu kilisesinin buna karşı çıkması ile bir kez daha karışmıştı<sup>71</sup>. İman ve ibadet esaslarını Bizans ve Roma imparatorluklarının yeni dini kontrol altına alma ve birbirine üstünlük kurma politikalarının güdümü ve baskısı altındaki Konsiller'in belirlediği ve temsilcilerini kendi politikalarına paralel olarak Doğu (Ortodoks) ve Batı (Katolik) kilisesi şeklinde ikiye böldüğü bir dinin, *ilâhî olmak* iddiasında bulunmaya hakkı olmasa gerek.

67) er-Razî, Fahrüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Meâlimu-Usûli'd-Dîn*, (Muhassal isimli kitabın kenarında), Mısır, 1323, s. 94-95; el-İcî, Adudüddin Abdurrahman, *el-Mevâkıf ve el-Cürcanî*, es-Seyyid eş-Şerif Ali b. Muhammed, *Şerhu'l-Mevâkıf*, İst, 1311, III, 24-25; et-Taftazânî, a.g.e., II, 69-70, *Şerhu'l-Akaid*, İst, 1308, s. 77-78.

68) Krş. Eroğlu, Ahmet Hikmet, "Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel bir Bakış", *AÜİF Dergisi*, Ankara, 2000, sayı: XLI, s.309.

69) Krş. Eroğlu, a.g.m., s. 310; Tümer, Günay-Küçük, *Abdurrahman, Dinler Tarihi*, Ankara, 2002, s.281.

70) Krş. Eroğlu, a.g.m., s. 310; krş. *Resullerin İşleri*, XV/29; krş. Tümer-Küçük, a.g.e., s. 268.

71) Krş. eş-Şehristânî, a.g.e., I, 220-228; Tümer-Küçük, a.g.e., s. 282 vd.; Aydın, a.g.e., s. 113 vd.

Hz. Muhammed'in peygamber olarak gelişi sırasında Arapların durumu ise, putlara tapmak ve yağmacılık yapmak şeklinde özetlenebilir. İşte dünya bu durumda iken, yüce Allah Hz. Muhammed'i peygamber olarak göndermiş ve bu sayede insanlığı; küfür, şirk, fık ve zulüm ile dolu olan din ve doktrinlerden kurtarmayı esas alan gerçek tevhid dini İslâm'a dâvet etmiştir. Şimdi, yukarıdaki Konsil kararlarının ürünü olan böyle seküler bir din anlayışına bağlı olanlarla, İslâmî tevhide bağlı olanları aynı kategoride toplama gayretkeşliği gündeme getirilmek istenmektedir. Ancak, Kur'ân buna izin vermediği gibi, Kur'ân'daki Hz. İsa'nın da bunu kabul etmesi mümkün değildir.

##### 5) Bir Ulûhiyet İnancı Kriteriyumu Olarak İhlâs Sûresi

Gerçek tevhid inancı, Kur'ân-ı Kerim'e inanmaktan geçer. Baştan sona, tevhidi, değişik boyutları ile insanlığa sunan Kur'ân, bu iman ilkesini *İhlâs* sûresi ile özetlemiştir. Hiçbir felsefe, hiçbir ilim disiplini veya İslâm'ın dışındaki herhangi bir din, Allah'ı *İhlâs* sûresinin tanıttığı mükemmellikte tanıtmaya muvaffak olamamıştır. *İhlâs* sûresi Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberlerin sunduğu gerçek Allah inancını öğretirken, bu inanca aykırı sapmalara da çok özlü bir biçimde işaret etmektedir. Ünlü *Matûridî* kelâmcı Ebu'l-Maîn en-Neseffî(438-508/1046-1115)'nin yerinde tesbitine göre, '*Kulhuvellahu*' (Söyle, Allah) ifadesi, Allah'ın varlığına işaret ederek *Muattılayı* (Tanrı tanımazları) ve *Batnîleri*; '*ehadün*' (*birdir*) kelimesi, Allah'ın gerçek anlamda birliğini ortaya koyarak *müşrikleri*; '*Allahüssâmed*' (*herşey Allah'a muhtaç, ama O hiçbir şeye muhtaç değildir*) cümlesi, *Müşebbiheyi*; '*lem yelid velem yuled*' (*doğurmadı ve doğurulmadı*) cümleleri, Yahudî ve Hristiyanları; '*velem yekünlehû küfüven ehad*' (*hiçbir şey O'na denk değildir*) cümlesi, özellikle *Yezdan* ve *Ahriman*, *Nûr* ve *Zûlmet* gibi iki tanrıya inanan *Mecusî* ve *Senevîleri* reddetmektedir. Son âyet, "*Allah gibisi yoktur*"<sup>72</sup> meâlindeki âyetin değişik bir ifadesi gibidir<sup>73</sup>.

##### 6) Müslümanları Putperestlikle İtham Demagogisi

Josh Mc Dowell "*Tanrı'yı tüm gerçekliğiyle açıklayacak bir kişi varsa, o da Tanrı'nın kendisidir*"<sup>74</sup> demektedir. Biz de bu görüşe katılıyor ve diyoruz ki, biz Müslümanlara göre İncil'de büyük tahrifat yapılmıştır. Burada Tanrı'yı anlatan bir kısım cümleler, Allah'a veya Hz. İsa'ya ait değildir; dolayısıyla Allah'ı ve Hz. İsa'yı yanlış anlatmaktadır. Buna mukabil, Kur'an-ı Kerim'in tahrif edilmemiş Allah kelâmı olduğuna ve Allah'ı tüm gerçekliğiyle ancak O'nun açıkladığına inanıyoruz. Müslümanlarca gerçek bu iken, özellikle tevhid konusunda düştükleri çıkmazdan bir türlü kurtulamamanın verdiği bunalım sonucu, bir kısım Hristiyan din adamlarının zaman zaman, Ulûhiyet inancı, *İhlâs* sûresinin belirlediği sarsılmaz temellere oturtulmuş olan Müslümanları; onların Allah'ın birçok *Güzel İsimlerinin* (Esma-i Hüsnâ) ve *sıfatlarının* bulunduğunu kabul etmelerini, Kâbe'ye yönelmelerini, *Hacerü'l-Esved*'e saygı duymalarını vb. gibi bir takım

72) eş-Şûrâ (42), 11.

73) en-Neseffî, Ebu'l Maîn Meymûn b. Muhammed, *Bahrû'l-Kelâm*, Kayseri, Raşit Efendi Kütüphânesi, no: 1421/1, varak: 1 a.

74) Josh Mc Dowell&Bart Larson, *Mesih İsa'nın Tanrılığı*, Çev. Fikret Böcek, İst., 2001, s. 9.

davranışlarını bahâne ederek, müşriklikle itham ettikleri görülmektedir. Bir defa daha hatırlatalım ki, Allah'ın birçok isimlerinin ve sıfatlarının olması, O'nun *Zât*'ının çokluğunu göstermez. Aynı varlığın değişik itibarlarla değişik isimleri ve vasıfları olabilir. Meselâ; *Ahmet* isimli bir şahsa insan, usta, şoför, müzisyen... gibi isimleri ve sıfatları vermekle o şahsın özünde bir çoğalma söz konusu olmaz. Aksine bir iddia demagojidir. Sonra, Müslümanlar *Kâbe*'ye, *Hacerü'l-Esved*'e, mescitlere ve benzeri bir takım şeylere saygı duyarlar, fakat onlara tapmazlar. Saygı duymak ile ibâdet etmek tamamen farklı şeylerdir. İbâdet yalnız, Allah'a yapılır. Bu itibarla İslâm; Allah'ın *Zât*'ı değil de bir sıfatı, *Peygamber*, *Kâbe* ve *Hacerü'l-Esved* de dahil olmak üzere, Allah'tan başka herhangi bir canlı veya cansız varlığa, zihni bir kavrama, bir sembole saygı göstermeyi değil, fakat tapmayı şirk ve küfür sayar. Kur'ân bir taraftan, "*Allah'ın tevhidinin ilân belgeleri olan (Kâbe, Arafat, Minâ gibi mahallere ve yapılara) saygı duymak, dini koruma bilincinden kaynaklanan davranışlardandır*"<sup>75</sup> derken, diğer taraftan "*(Kâbe'ye değil fakat) Kâbe'nin Rabbi'ne tapsınlar*"<sup>76</sup>, "*Güneşe ve Ay'a secde etmeyiniz, onları yaratan Allah'a secde ediniz*"<sup>77</sup> demek sûretiyle ibâdetin yalnız Allah'a yapılmasını kesin bir biçimde emretmektedir. Müslümanların *Kâbe*'ye yönelmeleri, ona taptıkları için değildir; *tevhid* inançlarına paralel olarak, ibâdetlerini yaparken yön itibarıyla dahi birliğini sağlamak içindir. Onlar, bedenleriyle ve sırf yön birliğini sağlamak için *Kâbe*'ye yönelseler de, ruhlarıyla, her yönü ve evreni ihâta ettiğine ve mutlak birliğine inandıkları Allah'a yöneldiklerinin bilincindedirler.

### 7) Teslisi Üç İlâhî Sıfatla Yorumlama Aldatmacası

Bir kısım Hristiyan doktrinlerinin, muhtemelen İslâm'ın etkisiyle ve kendilerini savunma gayesiyle *Baba, Oğul ve Kutsal Ruh üçlüsünü* varlık, ilim ve hayat sıfatları ile ifade ederek, Müslümanlardan farklı olmadıkları ve dolayısıyla şirke düşmedikleri yolundaki iddiasına gelince; evvelâ Müslümanlar, Allah'ın sıfatlarını üç değil, yedi ve hatta daha fazla kabul ederler. Durum bu iken, Hristiyanların üç sayısı üzerinde ısrarlı olmaları, onların bunu sırf kendilerini savunmak için ileri sürdüklerini göstermektedir<sup>78</sup>. Sonra, Müslümanlar, Allah'ı; hülûl ve ittihattan, yani farklı özlerin birleşip kaynaşmasından ve birbiri içerisinde eriyip alaşımlaşmasından meydana gelmiş bir birlik olarak düşünmezler, her bakımdan tek ve bir eşi ve benzeri daha bulunmayan *gerçek anlamda tek olan* bir varlık kabul etmeyi tevhidin gereği sayarlar; dolayısıyla Hristiyanların, muvahhitlerin ve filozofların kendileri haklarındaki Teslis kanaatini yumuşatmak veya onları aldatmak gayesiyle *Baba, Oğul ve Ruhül-Kudüs*'ten ibaret Teslis inanç esasları yanında ortaya koydukları vücut, ilim ve hayat kavramları, doktrinleriyle uyuşmamakta ve havada kalmaktadır.

75) el-Hacc, (22), 32.

76) Kureyş, (106), 3.

77) Fussilat (41), 37.

78) kş. el-Cüveynî, İmamı'l-Harameyn Abdülmelik, *Kitabü'l-İrşâd*, (Esad Temim tahkiki), Beyrut, 1405/1985, s. 65-66; es-Sabunî, Nûriddin Ahmed b. Mahmûd, *el-Bidâye (Mâtüridiyye Akaidi)*, Ankara, 1995 (Bekir Topaloğlu'nun tercümeli neşri), s. 22.

### 8) “Rab”, “Ab/Eb” ile Karıştırılmıştır

Nihayet, İslâm'ın son gerçek kitabı olan Kur'ân, hiçbir zaman mecaz yolu ile bile olsa, Allah'a *Baba* adını vermemiştir; çünkü bu ad, oğlu ve kızı olmayı çağırır ve kafa karıştırır. Genel olarak şirkin her çeşidini ve özellikle, onun en yaygın ve salgın olan *Allah'a oğul veya kız isnad etme* şeklini ortadan kaldırmak için, tarihin tanık olduğu mukadelelerin en büyüğünü veren bir dinin, mukaddes kitaplarında, kendi kendisiyle ters düşerek, Allah'a *Baba* adını vermesi elbette düşünülemez. Başından beri mukaddes kitapların, Allah hakkında kullandıkları *Güzel İsimler*'den birinin; *besleyip büyüten, geliştiren ve yöneten, kumanda eden* anlamlarına gelen *Rab* kelimesinin olduğu şüphesizdir. Yahudîlerin ve özellikle Hristiyanların, Allah hakkında kullanıldığında, -az önce zikrettiğimiz- tamamen O'na özgü olan mânadaki *Rab* kelimesini, biraz mâna, biraz da lafız yönünden ürettikleri teşbih sonucu, *eb/ab* (baba) kelimesi ile karıştırdıkları ve sonunda tamamen ona dönüştürdükleri ve bu hâli ile kitaplarına geçirdikleri anlaşılmaktadır.

### Sonuç

Allah, mutlak ve gerçek olarak, yani özü, sıfatları ve fiilleri bakımından birdir. Allah âlemin yaratıcısıdır. Yaratma, doğurma ve parçalanma değildir. Allah'ın doğurduğunu veya parçalandığını söylemek, O'na ortak koşmak olur. O halde âlem, Allah'ın bir parçası değildir. Âlem ile Allah'ı bir varlık kabul eden monist görüşler, tevhid inancına aykırıdır. Teslis (üçleme) de tevhid ile bağdaşmaz. Bir üçe veya üç bire eşit olamaz. Allah mutlak olarak bir tek olduğu gibi, Allah'ın dini de birdir, o da İslâm'dır. Yahudilik ve Hristiyanlık, İslâm'dan ayrılarak beşerileştirilmiş dinlerdir. O halde Allah'ın dini üç değil, tektir. İman; icmâlî ve tafsîlî kısımlarına ayrılır. İcmâlî iman, iman objelerine, ayrıntılarına girmeden topluca inanmaktır. Ayrıntılı olarak inanmak, topluca inanmanın bir açılımıdır. Bu iki iman şekli birbirinden kopuk olarak düşünülemez. Örneğin, Allah'a inanmak, bütün peygamberlere ve diğer iman ilkelerine inanmayı gerektirir. Peygambere inanmak, imanın diğer esaslarına da inanmayı gerektirir. İman esasları bölünmez bir bütündür. Hz. Muhammed, Yahudî ve Hristiyanlar da dahil, bütün insanlığın son peygamberidir. Kurtuluş yalnız İslâm dinini kabul etmek ve onu yaşamakla mümkündür. Hz. Musa, Hz. İsa ve daha önceki bütün peygamberler Hz. Muhammed'in peygamberliğini müjdelemişlerdir. Hristiyanlık halâ Teslis'e devam etmektedir; oysa, Allah'ın oğlu olamaz ve Allah tanrılığı başka hiçbir varlığa devretmiş değildir. Allah'ın birliğini en mükemmel şekilde İhlâs sûresi ortaya koymaktadır. Teslis'i; varlık, ilim ve hayat sıfatları vb. ile yorumlama gayretleri doktrinle bağdaşmamakta ve bir aldatmaca olmaktan öteye geçememektedir. Allah'a, baba denilemez. Rab, yaratan ve yöneten demektir, baba demek değildir. Saygı göstermek ile tapınmak farklı şeylerdir. Müslümanlar yalnız Allah'a taparlar; bununla birlikte saygıdeğer varlıklara da saygı duyarlar.